

Рецензия

от проф. д-р Валентина Миленкова

за дисертационния труд „СЪСТОЯНИЕ НА БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПО ВРЕМЕ НА СОЦИАЛНА КРИЗА (2010-2023)”

представен от **ВАСИЛКА КИРИЛОВА ТАСЕВА** за присъждане на образователно-научната степен „доктор по Социология”

ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Научен ръководител: доц.д-р Жеко Къосев

I. Общо представяне на докторанта и дисертационния труд

Василка Тасева е родена на 07.01.1989. Завършва средно образование в НХГ ”Св.св.Кирил и Методий” Благоевград с профил история с английски език. През 2012 г. тя завършва ОКС „бакалавър“ английска филология в ЮЗУ „Неофит Рилски”. През 2013г. придобива магистърска степен по журналистика в Югозападен университет „Н.Рилски“. От 2021 г. е редовен докторант в докторска програма „Социология“ на ЮЗУ „Н.Рилски“. В периода на своето докторантско обучение Василка Тасева се включва активно в обсъжданията в докторантския семинар към катедра Социология, както и в докторантските сесии, които се организират към Философски факултет, участва също и в различни дейности с педагогическа и изследователска насоченост.

Актуалността на представения дисертационен труд е свързана с осмислянето на социалните кризи и състоянието на българското образование. Социалните кризи са от различен характер – екологичен, икономически, политически, културен, финансов. Те произтичат от различни фактори, разгръщат се в обществото и се отразяват върху качеството на живот, отношенията на хората, тяхната работа и свободно време. Безспорно е, че всяка криза въздейства и върху образованието, и неговата система, защото на практика хората са преки или косвени участници в образователните структури като ученици, студенти, преподаватели, родители, изследователи, граждани. Затова образованието и кризите, през които то преминава са с голям отзвук в обществото, имайки силен ефект и проекции.

Настоящият дисертационен труд представлява един опит да се осмисли в теоретичен и практически план темата за социалните кризи и по-конкретно Ковид пандемията и нейното влияние върху образователната система – като обучителен процес, оценяване, социално-психологически климат и отношения между различните участници. Комплексността на този проблем е детерминирана от сложните последици за различните общности на ученици, родители, учители, които пряко участват в образователния процес. Самите субекти на образованието са много различни, от гледна точка на техния икономически статус и възможности, върху които влияят различни елементи, свързани със социалния и културен капитал на семействата, оказващи въздействие върху постиженията на учениците и качеството на живот като цяло.

Дисертацията е с обем 215 страници, които включват 185 страници основен текст, 33 графики, списък с библиографски източници и две приложения. Използвани са 127 литературни източника, като 67 са публикации на български език и 60 са на английски език. Основният текст на дисертацията се състои от общо пет глави: Въведение, три теоретични глави, една глава, представяща дизайна на емпирично проучване, проведено за целите на дисертацията и една глава, представяща обобщените резултати и интерпретацията им, заключение.

Обект на дисертацията е състоянието на българското образование в контекста на социална криза и по-специално, по време на Ковид-19 пандемията – от началото на 2020-та до 2023-та година, свързана с дистанционното обучение и последствията от него, ефективността на учебния процес и социално-психичното развитие на учениците.

Дисертацията има за *цел* да представи и анализира основни предизвикателства във функционирането на българската образователна система по време на социална криза, промените в контекста на провежданото дистанционно обучение, както и неговото отражение върху постиженията на учениците. На основата на целта на дисертационния труд са формулирани и изследователските задачи, които напълно кореспондират на поставената цел. Формулирани са и няколко изследователски хипотези, които се отнасят до ефекта на социалните кризи в образователен контекст, а също и въздействието на Ковид пандемията върху дистанционното обучение и ученическите резултати и постижения, както и върху социално-психологическото им състояние.

Изследователската методология на дисертационния труд включва:

- анализ на документи, отнасящи се до политики, мерки, статистически данни, доклади, официална информация на МОН и други ведомства и институции;
- групов анкета с ученици и учители от гимназиален етап;
- дълбочинни интервюта с експерти в областта на образованието;

Тезата на дисертационния труд е: Социалните кризи дестабилизируют образователната система и са необходими съвместни усилията на всички субекти за справяне и иновиране на учебните и възпитателни структури.

Дисертацията се разгръща в интердисциплинарната рамка на социалните полета на социология на образованието, педагогика, нормативна уредба и политическа практика. Дисертацията представлява осмисляне на образователната система в условията на една тежка и катастрофална ситуация, която предизвиква Ковид пандемията и показва как в български условия създадената ситуация е била решавана, паралелно с представяне на мненията на основните участници в образователната система. Посочени са ограниченията на дисертационния труд, свързани с неговия времеви характер и обстоятелството, че проведеното емпирично изследване се отнася главно до изследваните лица като обобщения на споделените мнения. Освен това се посочва, че Ковид пандемията е една специфична криза, чиито следствия и ефекти най-вероятно биха били различни при други кризисни обстоятелства.

Първа глава на дисертацията поставя основата, върху която се разгръщат понятията за социална криза и характерните условия, в които може да бъде изследвано развитието на образователния процес в България. Представена е общата организация на българската образователна система, документите, както и стратегиите и постановленията, които управляват образователния процес. Проследените основни стратегически документи в областта на българското образование в периода 2010 – 2021 година, са свързани с една от най-важните национални каузи в периода 2010 – 2021 година – създаване на благоприятни условия за образование, неформално обучение и реализиране в професионален, социален и личностен план на младите хора. В анализа се представя и състоянието на българското образование в сравнение с останалите членки на ЕС, базирано на Мониторинга на ЕС на образованието и обучението от 2019 година. Направен е анализ на факторите за успешното обучение на децата. Посочени са

също и конкретни препоръки за подобряване на различни сфери и аспекти образованието.

Във *втора* глава е въведено базисното понятие „социална криза“, дава се дефиниция и се анализира нейното практическо влияние върху образованието. Направен е анализ на подходите за противодействие на негативните ефекти от социалните кризи върху образованието. При дефинирането на социалната криза са проследени няколко фактора: икономическо неравенство, политическа нестабилност, социо-културни конфликти, влошаване на околната среда, технологичен срив. Направено е разсъждението, че социалната криза в България не може да бъде приписана на едно събитие или времева рамка; по-скоро това е кумулативен ефект от случващото се в социално-икономически и политически план през годините.

Дисертантката подчертава, че социалната криза в България между 2010-та и 2023-та година се определя от няколко ключови характеристики: икономически затруднения, политическа корупция и ерозия на общественото доверие в институциите. Тези особености са от решаващо значение за разбирането на обхвата и природата на кризата. Проследени са и въздействията на социалната криза върху образованието. Пример за това са събитията през март 2020-та година, когато са затворени всички детски градини и училища на територията на страната. На преден план в този контекст излизат статусните различия, които оставят голям брой деца от уязвимите групи без достъп до образование, тъй като те не разполагат с дигитални устройства и интернет. Посочени са и различни предизвикателства, пред които е изправена образователната система през годините на Ковид пандемията.

В *трета* глава е направен анализ на влиянието, което Ковид-19 пандемията има върху образованието и е разгледана промяната, наложена от преминаването към дистанционно обучение. Пандемията от Ковид-19 разтърсва образователните системи в повечето от страните по света, в това число и България. Показани са и предизвикателствата, произтичащи от дистанционното обучение в този период. Липсата на мотивация сред учениците, пониженият училищен успех и негативните емоции, увеличаване на социалното неравенство сред учениците от уязвимите групи, както и недостатъчната подкрепа за децата с увреждания и СОП са тревожни фактори, с които обществото се сблъсква. Подчертава се ролята на учителя и необходимостта от стимулиране на критичното мислене и креативност

на децата, посредством работа по проекти, които да ги поставят в нова интригуваща ума им среда.

В *четвърта* глава е представена методологията на проведеното емпирично проучване. Посочени са цел, задачи, хипотези, залегнали в проучването, обосновани са избраните методи на изследване: групова анкета с ученици и учители и дълбочинно интервю с експерти в образованието. Представени са въпросниците и за трите изследвани групи, като базисни инструменти при провеждане на полевата работа. Посочени са основните въпроси и тяхната логическа насоченост. Въпросниците са дадени в приложения. Представени са и конкретните специфики на емпиричната работа. Участието на учениците и учителите в изследването става онлайн чрез социалните мрежи, като анонимността на респондентите е гарантирана. Интервютата с образователните експерти са проведени на живо от изследователя с предварително уговорена удобна за респондента локация. Показано е и как се извършва обработката на резултатите, какви статистически програми са използвани за обработка на данните, получени от количествените и качествените методи.

В *пета* глава подробно са представени обработените резултати от изследването, показани са направените статистически анализи, последвани от интерпретация на получените резултати и обобщение на ключовите изводи. Получените резултати показват, че учители и образователни експерти ясно разпознават промяната в мотивацията и ангажираността на учениците по посока на учебния процес, но възприятието на учениците не е такова. Те не отчитат промяна в своята мотивация или дори в академичния си успех, но пък заявяват, че Ковид-19 кризата и свързаните с нея мерки – сред които преминаването към дистанционно обучение – сериозно се отразяват на психичното им състояние: на техните емоции, социални връзки, поведение и когнитивни процеси. Направен е изводът, че дистанционното обучение е свързано с понижаване в академичните резултати и придобитите знания на учениците от гимназиален етап. Проследява се дали заложените хипотези са били потвърдени от получените резултати, като се акцентира на различни детайли, свързани с образователния процес, социално-психологическото състояние на учениците, взаимоотношенията с родители и учители.

В *Заключението* се подчертава, че дисертацията успешно е изпълнила поставените си цели като показва предизвикателствата при функционирането на българското училищно образование в условия на криза, промените в контекста на

актуалната социална криза, ефектите от преминаването към дистанционно обучение, както и получените резултати от проведеното емпирично изследване.

II. Оценка на дисертационния труд

Дисертацията допринася за очертаване на реалната картина на българската образователна система към момента на възстановяване от последиците за образованието в резултат от Ковид-19 пандемията.

Смятам, че направените разсъждения в дисертацията са с актуално звучене, има изразено авторско присъствие и направени оценки, аргументирано са представени различни възгледи и идеи, които подчертават фокусираността на цялостното изложение.

В дисертацията има представени различни документални източници, направен е вторичен анализ на официални доклади и статистически данни, които допринасят за по-голяма убедителност и фактологичност на направените разсъждения. Специално трябва да подчертая и проведеното социологическо проучване с метода на груповата анкета с ученици и учители, както и метода на дълбочинното интервю с експерти в образованието, които дават добра емпирична база за получени резултати, възрху които се развива дисертационният труд.

Подкрепям изведената от Василка Тасева необходимост от по-активно обсъждане на дистанционното обучение и неговите предимства и недостатъци, както и необходимостта от обективна критичност по темата за кризите в образованието.

Приемам направената **самооценка** на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд.

Авторефератът отразява дисертационния труд и в съдържателен план напълно съответства на представените теми и анализи.

Дисертацията е преминала проверка с програмата за антиплагиатство Турнитин и представлява изцяло авторски текст.

Дисертантката е посочила 4 публикации, две от които са в докторантски сборници от проведени докторантски сесии във Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ и 2 статии са публикувани в есписанието Eastern Academic Journal.

III. Заключение

Смятам, че дисертационният труд „СЪСТОЯНИЕ НА БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПО ВРЕМЕ НА СОЦИАЛНА КРИЗА (2010-2023)”, представен от редовен докторант Василка Кирилова Тасева е един интердисциплинарен труд, който със своето изпълнение бележи сериозни резултати. Извършената аналитична и емпирична работа е значителна и показва добросъвестно и активно отношение от страна на докторантката.

На това основание препоръчвам да се присъди образователно-научната степен «доктор по социология» **на Василка Кирилова Тасева** и гласувам **положително**.

10.11. 2024г.

Проф. дсн Валентина Миленкова

Благоевград

Review

by Prof. Dr. Valentina Milenkova

for the dissertation "STATUS OF BULGARIAN EDUCATION DURING SOCIAL CRISIS (2010-2023)"

presented by VASILKA KIRILOVA TASEVA for awarding the educational-scientific degree "Doctor of Sociology"

3.1. Sociology, anthropology and cultural sciences

Research supervisor: Assoc. Dr. Zheko Kyosev

I. General presentation of the doctoral student and the dissertation

Vasilka Taseva was born on 07.01.1989. Graduated from secondary education at the "St. St. Cyril and Methodius" Blagoevgrad School of History with a profile in English. In 2012, she graduated with a Bachelor's degree in English philology at SWU "Neophit Rilski". In 2013 obtained a master's degree in journalism at SWU "Neophit Rilski". From 2021, she is a full-time doctoral student in the doctoral program "Sociology" of the N. Rilski State University. During her doctoral studies, Vasilka Taseva was actively involved in the discussions in the doctoral seminar at the Department of Sociology, as well as in the doctoral sessions organized at the Faculty of Philosophy, she also participated in various activities with a pedagogical and research focus.

The relevance of the presented dissertation is related to the understanding of social crises and the state of Bulgarian education. Social crises are of a different nature - ecological, economic, political, cultural, financial. They arise from various factors, unfold in society and affect the quality of life, people's relationships, their work and free time. It is indisputable that every crisis affects both education and its system, because in practice people are direct or indirect participants in educational structures such as pupils, students, teachers, parents, researchers, citizens. That is why education and the crises it goes through have a great resonance in society, having a strong effect and projections.

The current dissertation work represents an attempt to make sense of the topic of social crises and more specifically the Covid pandemic and its impact on the educational system - such as the educational process, assessment, socio-psychological

climate and relations between the various participants, in a theoretical and practical plan. The complexity of this problem is determined by the complex consequences for the various communities of students, parents, teachers who are directly involved in the educational process. The subjects of education themselves are very different, in terms of their economic status and opportunities, which are influenced by various elements related to the social and cultural capital of families, having an impact on student achievement and the quality of life in general.

The dissertation has a volume of 215 pages, which include 185 pages of main text, 33 graphics, a list of bibliographic sources and two appendices. 127 literary sources were used, 67 of which were published in Bulgarian and 60 in English. The main text of the dissertation consists of a total of five chapters: Introduction, three theoretical chapters, one chapter presenting the design of an empirical study conducted for the purposes of the dissertation and one chapter presenting the summary results and their interpretation, Conclusion.

The subject of the dissertation is the state of Bulgarian education in the context of a social crisis and, in particular, during the Covid-19 pandemic - from the beginning of 2020 to 2023, related to distance learning and its consequences, the effectiveness of the educational process and the socio-psychological development of students.

The dissertation aims to present and analyze the main challenges in the functioning of the Bulgarian education system during a social crisis, the changes in the context of distance learning, as well as its impact on student achievement. On the basis of the purpose of the dissertation work, the research tasks are also formulated, which fully correspond to the set goal. Several research hypotheses have also been formulated that relate to the effect of social crises in an educational context, as well as the impact of the Covid pandemic on distance learning and student results and achievements, as well as on their socio-psychological state.

The research methodology of the dissertation includes:

- analysis of documents relating to policies, measures, statistical data, reports, official information of the Ministry of Education and Science and other departments and institutions;
- group survey with high school students and teachers;
- in-depth interviews with experts in the field of education;

The thesis of the dissertation is: Social crises destabilize the educational system and the joint efforts of all participants are necessary to deal with and innovate educational and educational structures.

The dissertation unfolds within the interdisciplinary framework of the social fields of sociology of education, pedagogy, regulation and political practice. The dissertation represents an understanding of the educational system in the conditions of a severe and catastrophic situation that caused the Covid pandemic and shows how the created situation was solved in Bulgarian conditions, in parallel with the presentation of the opinions of the main participants in the educational system. The limitations of the dissertation work related to its temporal nature and the fact that the conducted empirical research refers mainly to the researched persons as summaries of shared opinions are indicated. It further states that the Covid pandemic is a specific crisis whose consequences and effects would most likely be different in other crisis circumstances.

The first chapter of the dissertation lays the foundation on which the concepts of social crisis unfold and the characteristic conditions in which the development of the educational process in Bulgaria can be studied. The general organization of the Bulgarian education system, the documents, as well as the strategies and decrees that govern the educational process are presented. The tracked main strategic documents in the field of Bulgarian education in the period 2010 - 2021 are related to one of the most important national causes in the period 2010 - 2021 - creation of favorable conditions for education, informal training and realization in professional, social and personal plan of young people. The analysis also presents the state of Bulgarian education compared to other EU members, based on the EU Monitoring of Education and Training from 2019. An analysis of the factors for the successful education of children was made. Specific recommendations for improving various spheres and aspects of education are also indicated.

In the *second chapter*, the basic concept of "social crisis" is introduced, a definition is given and its practical influence on education is analyzed. An analysis of approaches to countering the negative effects of social crises on education has been made. In defining the social crisis, several factors have been traced: economic inequality, political instability, socio-cultural conflicts, environmental degradation, technological collapse. It is argued that the social crisis in Bulgaria cannot be attributed to a single event or time frame; rather, it is a cumulative effect of what has been happening socio-economically and politically over the years.

The dissertation emphasizes that the social crisis in Bulgaria between 2010 and 2023 is determined by several key characteristics: economic difficulties, political corruption and erosion of public trust in institutions. These features are crucial to understanding the scope and nature of the crisis. The effects of the social crisis on education have also been tracked. An example of this is the events in March 2020, when all kindergartens and schools in the country were closed. Foreground in this context are the status differences that leave a large number of children from vulnerable groups without access to education, as they do not have digital devices and the Internet. Various challenges faced by the education system during the years of the Covid pandemic are also indicated.

The *third chapter* analyzes the impact that the Covid-19 pandemic has on education and examines the change imposed by the shift to distance learning. The Covid-19 pandemic is shaking the education systems in most of the countries of the world, including Bulgaria. The challenges arising from distance learning in this period are also shown. Lack of motivation among students, lower school success and negative emotions, increasing social inequality among students from vulnerable groups, as well as insufficient support for children with disabilities and special educational needs are alarming factors that society faces. Emphasizes the role of the teacher and the need to stimulate children's critical thinking and creativity by working on projects that place them in a new environment that intrigues their minds.

The *fourth chapter* presents the methodology of the conducted empirical study. The purpose, tasks, hypotheses underlying the study are indicated, the chosen research methods are justified: a group survey with students and teachers and an in-depth interview with experts in education. Questionnaires for all three studied groups are presented as basic tools for conducting field work. The main questions and their logical focus are indicated. The questionnaires are given in appendices. The concrete specifics of the empirical work are also presented. The participation of students and teachers in the research takes place online through social networks, and the anonymity of the respondents is guaranteed. The interviews with the educational experts were conducted face to face by the researcher at a prearranged location convenient for the respondent. It is also shown how the processing of the results is carried out, what statistical programs are used, aimed at the data obtained from the quantitative and qualitative methods.

In the *fifth chapter*, the processed results of the research are presented in detail, the statistical analyzes performed are shown, followed by an interpretation of the obtained

results and a summary of the key conclusions. The obtained results show that teachers and educational experts clearly recognize the change in students' motivation and engagement in the direction of the learning process, but the students' perception is not like that. They do not report a change in their motivation or even in their academic achievements, but they state that the Covid-19 crisis and related measures – including the shift to distance learning – are seriously affecting their mental state: their emotions, social connections, behavior and cognitive processes. It was concluded that distance learning is associated with a decrease in the academic results and acquired knowledge of high school students. It is followed whether the formulated hypotheses were confirmed by the obtained results, emphasizing various details related to the educational process, the socio-psychological state of students, relationships with parents and teachers.

In the *Conclusion*, it is emphasized that the dissertation has successfully fulfilled its goals by showing the challenges in the functioning of Bulgarian school education in crisis conditions, the changes in the context of the current social crisis, the effects of the transition to distance learning, as well as the results of the conducted empirical research.

II. Evaluation of the dissertation work

The dissertation contributes to delineating the real picture of the Bulgarian education system at the moment of recovery from the consequences for education as a result of the Covid-19 pandemic.

I think that the reflections made in the dissertation have a current sound, there is a pronounced author's presence and assessments made, different views and ideas are presented in a reasoned manner, which emphasize the focus of the overall presentation.

Various documentary sources are presented in the dissertation, a secondary analysis of official reports and statistical data is made, which contribute to greater persuasiveness and factuality of the reasoning. I should especially emphasize the sociological research conducted with the group survey method with students and teachers, as well as the in-depth interview method with experts in education, which provide a good empirical basis for the results obtained, on which the dissertation work is developed.

I support Vasilka Taseva's require for a more active discussion of distance learning and its advantages and disadvantages, as well as the need for objective criticism on the subject of crises in education.

I accept the self-assessment of the scientific and scientific-applied contributions in the dissertation work.

The abstract reflects the dissertation work and in terms of content fully corresponds to the presented topics and analyses.

The dissertation has been checked with the anti-plagiarism program Turnitin and is entirely author's text.

The Ph.D. student has indicated 4 publications, two of which are in doctoral collections from doctoral sessions held at the Faculty of Philosophy of the SWU "N.Rilski", and 2 articles were published in the Eastern Academic Journal.

III. Conclusion

The dissertation work "STATUS OF BULGARIAN EDUCATION DURING SOCIAL CRISIS (2010-2023)", presented by doctoral student Vasilka Kirilova Taseva, is an interdisciplinary work, which with its implementation marks serious results. The analytical and empirical work carried out is substantial and shows a conscientious and active attitude on the part of the PhD student.

On this basis, I recommend that the educational-scientific degree "Doctor of Sociology" be awarded to Vasilka Kirilova Taseva and I vote positively.

10.11. 2024

Prof.D.Sc. Valentina Milenkova

Blagoevgrad